

МОДЕРНИ СИСТЕМ ИЗВРШЕЊА КАЗНЕ ЗАТВОРА

Доц. др Александра Илић

Напуштање класичног система извршења казне затвора и прелазак на модерни систем извршења

- После Другог светског рата јавила се потреба за изградњом новог, другачијег система извршења казне затвора уместо дотадашњег класичног система (ћелијска изолација у систему ћелијског осамљења или комбинација ћелијске изолације и заједничког затварања у прогресивном систему)
- Рад на променама се дешавао између два рата под утицајем различитих теоријских размишљања:
 1. Утицај позитивистичких размишљања о узроцима криминалитета и потреби њиховог сузбијања кроз затворски третман
 2. Утицај Покрета нове друштвене одбране – хуманизација кривичног права

Напуштање класичног система извршења казне затвора и прелазак на модерни систем извршења

- Рад на модерним правилима извршења почео је у оквиру Међународне комисије за кривично право и казнене заводе – 1934. године Друштво народа је резолуцијом усвојило **Скуп правила о поступању са затвореницима**
- После Другог светског рата учињена је ревизија правила на Првом конгресу Уједињених нација за сузбијање злочина и поступање са преступницима – усвојена су **Стандардна минимална правила за поступање са осуђеницима** (Резолуција 663)

Основа модерног система извршења казне затвора

- Стандардна минимална правила садрже **основне услове за поступање са осуђеним лицима** при чему је замишљено да свака држава развије свој систем извршења заснован на тим правилима уз могућност њиховог прецизирања и проширења.

У питању су следећа правила:

1. Ресоцијализација као сврха кажњавања
2. Индивидуализација у извршењу казне лишења слободе
3. Хумано поступање са осуђеним лицима

Ресоцијализација као сврха кажњавања

- Два могућа циља кажњавања: **ретрибуција (одмазда) и превенција (специјални и генерални аспект)**
- *Класични систем се заснивао претежно на ретрибутивном аспекту иако се у оквиру прогресивног подсистема јавља потреба за поправљањем осуђеника кроз спровођење идеје прогресије.*
- Основно питање може ли се извршењем казне затвора реализовати оба принципа: *ретрибуција и поправљање*
- **Покрет нове друштвене одбране** заслужан за промену у погледу третирања значаја превентивног приступа који се реализује кроз ресоцијализацију осуђеника.

Ресоцијализација као сврха кажњавања

- **Циљ казне** преваспитање преступника и оспособљавање за живот на слободи; осуђеник треба да научи да **поштује друштвене норме** како би се поново укључио у заједницу и постао користан члан
- Отклањање узрока преступничке делатности и поновно укључивање у друштво лица према коме је примењен специфичан поступак – **пенитенцијарни третман**
- **Пенитенцијарни третман** представља скуп свесних и несвесних поступака усмерених ка остварењу **циља казне**

Ресоцијализација као сврха кажњавања

- **Неопходно** је **активно** учешће осуђеног лица у спровођењу пенитенцијарног третмана уколико се жели остварити циљ казне;
- Активност подразумева **добровољност** с обзиром на је примена принуде било које врсте забрањена према осуђеницима, осим у **случајевима предвиђеним законом и других прописима** (прим. правилници о кућном реду одговарајуће заводске установе) када постоји основ за предузимање принуде од стране припадника службе за обезбеђење.
- Добровољни ангажман осуђеника у свом поправљању представља **динамички аспект концепта ресоцијализације.**

Индивидуализација у извршењу казне затвора

- Индивидуализација у извршењу казне затвора подразумева прилагођавање извршења казне затвора личности осуђеног лица на основу **моралних и преваспитних могућности појединаца**
- **Веза између ресоцијализације и индивидуализације** – нема успешне ресоцијализације без адекватно спроведене индивидуализације
- **Развој индивидуализације у извршење казне затвора омогућен је ширењем позитивистичке филозофије односно детерминистичког учења о важности проучавања фактора (унутрашњих и/или спољашњих) који утичу на појединце да врше кривична дела**
- Претпоставка успешне примене овог принципа – **свеобухватно упознавање личности осуђеника и проучавање чинилаца који су довели до криминалног понашања**

Индивидуализација у извршењу казне затвора

- **Аспекти индивидуализације:**
 - *опсервација осуђених лица* (претпоставка индивидуализације)
 - *класификација осуђених лица* (средство остварења индивидуализације)
 - *категоризација пенитенцијарних установа* (средство остварења индивидуализације)

Опсервација личности осуђеника

- *Примена научних метода криминолошког проучавања личности у циљу одређивања адекватног третмана*
- Опсервације се спроводи **одмах на почетку извршења казне затвора** применом **клиничког метода** ради одређивања **индивидуалног третмана** и **прогнозе реадаптације осуђеника**.

Опсервација личности осуђеника

- **Мултидисциплинаран приступ** – тим стручњака врши испитивање личности осуђеника са медицинског, психолошког, социјалног и безбедносног аспекта
- **Криминолошка експертиза** – *општи став о осуђенику као резултат анализе свих аспеката заједно*; кључна за одређивање **адекватног програма поступања и успешно спровођење процеса ресоцијализације**
- Могућност промене постављеног програма поступања захваљујући континуираној опсервацији осуђеника: **укидање постојећег третмана и замена новим или измена постојећег третмана**

Опсервација личности осуђеника

- **Две врсте опсервације:** научно и емпиријско посматрање; једностепено и двостепено
- **Научно посматрање** – посебни опсервациони центри у оквиру или изван затворских установа (посебно особље које се искључиво бави опсервацијом)
- **Емпиријско посматрање** – у затворској установи, од стране затворског особља
- **Једностепено посматрање** – увек на истом месту (опсервациони центар или затворска установа)
- **Двостепено посматрање** – на почетку у опсервационом центру и касније у затворској установи

Опсервација личности осуђеника

- **Идеална ситуација** подразумева **опсервацију свих осуђеника**, међутим с обзиром да немогућност реализације таквог циља – **недостатак ресурса** (број опервационих центара, капацитети, људство запослено у њима, ограничена опрема), **број осуђеника** (глобални проблем пренасељености затвора) и **трошкови опсервације** (економски неисплативо) мора да се изврши **тријажа осуђеника**
- **Популација која се мора опсервирати:**
 - малолетници,
 - млађа пунолетна лица,
 - рецидивисти

Класификација осуђених лица

- **Први покушаји класификације** подразумевали су механичко разврставање искључиво по **објективним критеријумима** (класични систем извршења) – стање у првим затворима карактерисало одсуство **било какве класификације**
- Тек у **модерном систему** долази до примене и **субјективних критеријума** у контексту класификације осуђених лица
- Класификација осуђених лица се може поделити на: **хоризонталну и вертикалну**

Класификација осуђених лица

- **Хоризонтално разврставање** (екстерно) – упућивање у поједине врсте установа (*објективне и спољашне карактеристике*) – углавном законски одређено – „негативна“ класификација (избегавање контаката између одређених осуђеника)
- **Вертикално разврставање** (интерно)– спроводи се у самој установи формирањем мањих група осуђеника ради реализације одговарајућег третмана (*унутрашње и субјективне карактеристике*) – „позитивна“ класификација (груписање осуђеника са очекивањима да ће то донети позитивни учинак за сваког осуђеника у тој групи)

Класификација осуђених лица – вертикално разврставање

- **Основу спровођења** начела индивидуализације у извршењу казне затвора представља вертикално разврставање
- Формирање **преваспитних (вертикалних) група** је кључно за реализацију одређеног третмана
- Дилема: **хомогене или хетерогене групе**
- **Аргументи за хомогене:** спречава се негативан утицај осталих осуђеника, лакше се утиче на конкретне осуђенике у процесу преваспитавања
- **Аргументи за хетерогене:** животије су, може се очекивати боља припремљеност осуђеника за живот у заједници по изласку из затвора
- **На глобалном плану** преовладао став **у корист хомогених група**

Категоризација пенитенцијарних установа

- **Последица** примене концепта индивидуализације у извршењу казне затвора и претпоставка реализације класификације осуђеника (хоризонталне и вертикалне)
- Уместо **заводских установа општег типа** потребни су **специјализовани заводи** за извршење казне затвора прилагођени различитим категоријама осуђеника
- **Основу категоризације пенитенцијарних установа** чине критеријуми **објективне природе**, у складу са захтевима **хоризонталне класификације** али модификовани одређеним разлозима на којима се заснива **вертикална (субјективна) класификација**.

Категоризација пенитенцијарних установа

- **Критеријуми разврставања пенитенцијарних установа према најважнијим међународним документима у области извршења казне затвора који су инкорпорирани у многим националним законодавствима:**
 - **Пол**
 - **Узраст – раздвајање малолетника и пунолетних лица**
 - **Статус лица лишеног слободe – раздвајање притворених и осуђених лица**
 - **Дужина казне – раздвајање осуђених на кратке и осуђених на дуге казне**
 - **Здравствено стање лица лишеног слободe – раздвајање телесно и/или душевно болесних лица од здравих осуђеника**
 - **Поврат – раздвајање примарних осуђеника и рецидивиста**
 - **Степен обезбеђења – затвори затвореног, полуотвореног и отвореног типа**

Хумано поступање са осуђеницима

- Осуђеник је без обзира на осуду и даље **носилац људских права и достојанства**; С обзиром да је **напуштена одмазда** као циљ кажњавања, права се одузимају или ограничавају само у сврху реализације извршења казне затвора
- Осуђеничка права и дужности се **законски регулишу** а основа за њихову регулацију у националним правним системима су одговарајући **међународни документи** (Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима; Европска затворска правила)

Хумано поступање са осуђеницима

- **Основна начела** на којима се заснива хумано поступање са осуђеницима:
 1. Законско нормирање осуђеничких права и дужности; могућност судске заштите у случају повреде било ког права
 2. Примена третманских мера које подразумевају активно учешће осуђеника – нема принуде
 3. Рад као терапија и вид професионалног оспособљавања; накнада за рад и могућност располагања делом зараде; битна добровољност
 4. Балансирано ограничење слободе; увођење режима полуслободе
 5. Припрема осуђеника за живот на слободи; бављење постпеналним третманом односно животом након излажења на слободу
 6. Правило заједничко издржавање казне; изолација се спроводи изузетно (самица као најтежа дисциплинска мера)
 7. Дозвољено поседовање одређених личних предмета - олакшава се живот у затвору
 8. Укључивање породице у процес ресоцијализације – значај посета а посебно брачних посета које су уведене последњих деценија у многим правним системима